

Wstęp

Przedmowa do czwartego wydania

Przedmowa do ósmego wydania

Rozdział I. Kierunki rozwoju gospodarczo-społecznego Europy w wieku XVI i XVII

Dziedzictwo XIV-XV w.

Stosunki demograficzne

Rozwój techniki produkcji

Gospodarka rolna i problemy granicy Łaby

System nakładczy

Manufaktury

Handel i kredyt

Akumulacja pierwotna i rynek pracy najemnej

Rewolucja cen

Rola szlachty europejskiej ekonomicznych XVI-XVII w.

Charakterystyka ogólna

Rozdział II. Warunki bytowe i życie codzienne

Domy i mieszkania

Ubiory

Wyżywienie

Kłęski żywiołowe, choroby, epidemie

Wiara i Kościół

Przemożny wpływ strachu

Rodzina, małżeństwo, miłość

Homo ludens

Rozdział III. Wielkie odkrycia geograficzne

Poglądy na przyczyny odkryć geograficznych i wczesnej ekspansji kolonialnej

Wiedza geograficzna w średniowiecznej Europie

Pierwotne ludy Ameryki i hipotezy na temat ich pojawienia się na półkuli zachodniej

Aztekowie (Mexicas)

Majowie

Inkowie

Ogólna charakterystyka sytuacji plemion Indian amerykańskich w przededniu odkrycia Ameryki

Krzysztof Kolumb i jego plany podróży do Indii

Odkrycie Ameryki i dalsze podróże Kolumba

Dalsze odkrycia w Ameryce. Amerigo Vespucci

Odkrycia Portugalczyków. Vasco da Gama i podróż morską do Indii

Magellan i pierwsza podróż dookoła świata

Znaczenie odkryć geograficznych

Rozdział IV. Kraje prastarych cywilizacji

Ogólna charakterystyka rozwoju cywilizacji w Azji na przełomie XVI i XVII w.

Dzieje polityczne Chin w XVI-XVII w. Podbój mandżurski (1644)

Stosunki społeczne, gospodarcze i kulturalne w Chinach XVI-XVII w.

Anarchia feudalna w Japonii. Zjednoczenie kraju przez Hidejosi (1587)

Rządy siogunów Tokugawa i polityka izolacji Japonii (sakoku). Kultura japońska XVI-XVII w.

Podbój Indii przez Babera (1525-1527) i państwo Wielkiego Mogoła w XVI-XVII w.

Stosunki społeczne, gospodarcze i kulturalne w Indiach. Penetracja europejska

Kraje Azji Południowo-Wschodniej. Kolonializm europejski w Azji

Rozdział V. Afryka. Podbój Ameryki przez Europejczyków

Europa a Afryka Środkowa i Południowa. Państwa Czarnego Lądu u progu XVI w.

Mali, Songhaj, Etiopia i Kongo w XVI-XVII w.

Podbój Środkowej i Południowej Ameryki przez Hiszpanów

Powstanie imperium hiszpańskiego w Ameryce

Problemy rasowe i społeczne w posiadłościach hiszpańskich w Ameryce. Encomienda
Kolonizacja portugalska. Brazylia
Kolonizacja europejska Ameryki Północnej
Specyfika i historyczne znaczenie podboju Ameryki przez Europejczyków

Rozdział VI. Humanizm i renesans

Renesans czy renesanse? Problem renesansu w historiografii
Ogólne tło rozwoju kultury włoskiej w XV-XVI w.
Pojęcie humanizmu. Humanizm włoski i europejski
Nawrót do starożytności
Humanistyczna filozofia człowieka
Humanizm a Kościół
Humanizm a pedagogika
Sztuka i architektura odrodzenia we Włoszech
Renesansowa literatura piękna we Włoszech
Europejska sztuka i literatura epoki odrodzenia
Nauki przyrodnicze
Zmierzch renesansu

Rozdział VII. Walka o hegemonię w Europie Zachodniej w pierwszej połowie XVI wieku

Sytuacja międzynarodowa w Europie Zachodniej na przełomie XV i XVI w.
Sytuacja wewnętrzna we Francji
Kastylia i Aragonia
Habsburgowie i ich kraje dziedziczne
Sytuacja polityczna na Półwyspie Apenińskim u progu wojen włoskich. Wenecja, Państwo Kościelne, Neapol, Florencja
Wyprawa Karola VIII za Alpy i początek wojen włoskich
Rywalizacja francusko-hiszpańska we Włoszech. Podbój Mediolanu przez Francuzów i Neapolu przez Hiszpanów
Zmienne konfiguracje polityczne. Liga w Cambrai (1508) i Liga Święta (1511)
Franciszek I i Karol V. Dalszy ciąg wojen włoskich i pokój w Cambrai
Wojny francusko-habsburskie w latach czterdziestych-sześćdziesiątych XVI w.
Przeobrażenia w sztuce wojennej
Zakończenie wojen o hegemonię w Europie Zachodniej. Traktat w Cateau-Cambrésis – przewaga hiszpańska czy równowaga europejska

Rozdział VIII. Reformacja w Niemczech

Ogólne problemy genezy reformacji
Niemcy na przełomie XV i XVI w.
Wystąpienie Lutera i jego doktryna
Potępienie przez papieża i cesarza. Bulla Exsurge Domine (1520) i edykt wormacki (1521)
Początki walk społeczno-religijnych w Niemczech. Tomasz Münzer i jego ideologia
Wojna chłopska w latach 1524-1526
Ostateczny rozłam religijny w Niemczech. Niebezpieczeństwo tureckie i pokój religijny w Norymberdze (1532)
Walki polityczno-religijne w Niemczech i porażka cesarza Karola V
Pokój religijny augsburski (1555). Znaczenie reformacji w rozwoju kultury niemieckiej w XVI w.

Rozdział IX. Rozwój reformacji i ostateczny rozłam w zachodnim chrześcijaństwie

Stosunki polityczne i społeczno-gospodarcze w Szwajcarii u progu XVI w.
Zwingli i początek reformacji w Szwajcarii
Kalwin i gmina genewska. Doktryna kalwińska
Dwór królewski we Francji w walce z reformacją kalwińską
Rzeź w Wassy i wybuch wojny domowej we Francji
Pierwszy okres wojny (1562-1574)
Wojna trzech Henryków i triumf Henryka de Bourbon
Anglia u progu nowej epoki

Konflikt Henryka VIII z Rzymem. Akt supremacji (1534) i terror królewski
Zamieszanie w życiu wewnętrznym Anglii po śmierci Henryka VIII. Reakcja katolicka
Kontrofensywa Kościoła Katolickiego przeciw reformacji. Sobór trydencki (1545-1563)

Rozdział X. Europa Wschodnia i kraje skandynawskie w XVI wieku. Początek walki o Dominium Maris Baltici

Ogólna charakterystyka regionu geograficznego
Stosunki gospodarczo-społeczne w Wielkim Księstwie Moskiewskim w XVI w.
Stosunki polityczne w państwie moskiewskim w pierwszej połowie XVI w.
Objęcie rządów przez Iwana IV Wasiljewicza. Tendencje reformistyczne w „publicystyce” moskiewskiej. Kultura moskiewska
Reformy Iwana Groźnego. Sojusz samodzierżawie z dwоряństwem
Opricznina
Wojny moskiewsko-litewskie w pierwszej połowie XVI .
Ekspansja Moskwy na wschód. Podbój Kazania, Astrachania i zachodniej Syberii
Polska i Litwa za ostatnich Jagiellonów
Kraje skandynawskie w pierwszej połowie XVI w. Zerwanie unii kalmarskiej (1523) i reformacja
Pierwsza wojna północna (1558-1570) i kongres szczeciński (1570)
Wojna polsko-moskiewska za Batorego. Bilans pierwszego etapu zmagania o Dominium Maris Baltici

Rozdział XI. W kręgu ekspansji tureckiej

Podboje tureckie na Bliskim Wschodzie w początkach XVI w.
Sulejman Wspaniały i ekspansja osmańska w Afryce Północnej
Bitwa pod Mohaczem (1526) i koniec niezawisłości Węgier
Turcja po Sulejmanie. Lepanto
Ustrój państwowy i gospodarczy Turcji w XVI w.
Stosunki społeczne i reformacja na Węgrzech
Mołdawia, Wołoszczyzna i kraje bałkańskie pod panowaniem tureckim

Rozdział XII. Rewolucja w Niderlandach a konflikt hiszpańsko-angielski

Niderlandy w XVI w. Reformacja kalwińska
Rewolucja w Niderlandach i rządy terroru ks. Alby
Wojna w Niderlandach w latach 1574-1579. Unie w Arcas i Utrechcie (1579). Niepodległość północnych Niderlandów (1581)
Międzynarodowe aspekty rewolucji niderlandzkiej i rywalizacja angielsko-hiszpańska
Sprawa Marii Stuart
Wyprawa niezwyciężonej Armady na Anglię (1588) i klęska Hiszpanów
Rozwój gospodarczy Anglii w drugiej połowie XVI w.
Ekspansja angielska. Kompanie kupieckie
Elżbieta I i jej epoka w Anglii
Początek zmierzchu potęgi hiszpańskiej. Jego przyczyny

Rozdział XIII. Europa na przełomie stuleci

Rozwój kontrreformacji. Działalność misyjna Kościoła Katolickiego
Kościoł w walce z renesansową filozofią przyrody. Giordano Bruno
Renesans polityczny Francji. Traktat w Vervins i edykt nantejski (1598)
Monarchia absolutna Henryka IV. Polityka zagraniczna król
Niemcy w drugiej połowie XVI w.
Czechy w XVI w. i na początku XVII w. Rola reformacji w walce przeciw Habsburgom o niezależność kraju
Problem turecki na przełomie XVI i XVII w.
Wzrost napięcia politycznego w Niemczech. Unia protestancka (1608) i liga katolicka (1609)
Niderlandy Północne w końcu XVI i na początku XVII w.
Kultura hiszpańska schyłku XVI i początku XVII w.
Cofnięcie się Anglii na arenie międzynarodowej za Jakuba I (1603-1625)

Rozdział XIV. W walce o państwo carów. „Wielka Smuta” i obca interwencja w Rosji na początku XVII w.

Wielki kryzys w Rosji u progu XVII stulecia
Zygmunt III Waza na tronie polskim i początek wojen polsko-szwedzkich
Pierwsze powstanie kozackie i problem prawosławia w Rzeczypospolitej
Geneza interwencji polskiej i szwedzkiej w Rosji na początku XVII w.
Początek „Wielkiej Smuty” w Rosji. Dymitr Samozwaniec I
Powstanie Bołotnikowa
Rokosz Zebrzydowskiego w Polsce. Oficjalna interwencja polska w Rosji. Dymitr Samozwaniec II
Układ smoleński (1610) i bitwa pod Kłuszynem (1610). Szczytowy okres upadku Rosji
Ogólnonarodowe powstanie w Rosji. Pierwsze i drugie opołczenie
Michał Romanow carem. Likwidacja obcej interwencji. Traktaty stołbowski (1617) i deuliński (1619)

Rozdział XV. Wojna trzydziestoletnia – konflikt zbrojny na pograniczu dwóch epok

Niektóre aspekty genezy wojny trzydziestoletniej w oświetleniu nowszej historiografii
Sytuacja polityczna w Rzeszy Niemieckiej i we Francji w przededniu wybuchu wojny
Defenestracja praska (1618) i wojna w Czechach. Jej aspekty międzynarodowe
Bitwa pod Białą Górą (1620) i jej znaczenie w dziejach Czech
Wojna o Palatynat i wojna duńska (1622-1629)
Wallenstein i Gustaw Adolf. Potęga militarna Szwecji
Wojna polsko-szwedzka (1625-1629)
Szwedzki okres wojny trzydziestoletniej (1630-1635). Śmierć Gustawa Adolfa i Wallensteina
Rola Polski i Rosji w szwedzkim okresie wojny trzydziestoletniej
Francuski okres wojny (1635-1648)
Traktat westfalski (1648) i jego znaczenie w historii Europy i Niemiec

Rozdział XVI. Wzrost znaczenia Francji i zmierzch Hiszpanii

Francja po śmierci Henryka IV. Richelieu u władzy
Walka Richelieu z opozycją arystokratyczną i hugonocką
Państwo absolutne Richelieu
Przewaga Francji nad Habsburgami. Wojna francusko-hiszpańska i traktat pirenejski (1659)
Powstanie ludowe we Francji i fronda. Koniec opozycji antyabsolutystycznej
Kryzys gospodarczo-społeczny Hiszpanii w pierwszej połowie XVII w.
Kryzys polityczny i katastrofa w 1640 r. Upadek Hiszpanii

Rozdział XVII. Rewolucja angielska

Geneza rewolucji angielskiej
Gospodarka Anglii w pierwszej połowie XVII w.
Stosunki społeczne. Rola gentry
Purytanizm i jego dwa kierunki – prezbiterianizm i independentyzm
Pierwsi Stuartowie w walce z parlamentaryzmem. „Jedenastoletnia tyrania” Karola I (1629-1640)
Bunt w Szkocji i początek rewolucji w Anglii (1640)
Oliver Cromwell i „długi parlament”
Próby złamania opozycji przez Karola I. Wybuch wojny domowej (1642)
Cromwellowska Armia Nowego Wzoru i klęska rojalistów
Wzrost nastrojów antyrewolucyjnych i powstanie rojalistów
Parlament kadłubowy i egzekucja Karola I. Anglia republiką (1649)
Walka z ruchami radykalnymi i konspiracją rojalistyczną. Wojny z Irlandią, Szkocją i Holandią
Cromwell lordem-protektorem Anglii (1653-1658). Koniec protektoratu i restauracja Stuartów (1660)

Rozdział XVIII. Na przełomie dziejów Europy Środkowo-Wschodniej (druga połowa XVII w.)

Ogólna charakterystyka sytuacji politycznej w Europie Wschodniej w połowie XVII w.
Problemy społeczne i gospodarcze Rosji w połowie stulecia
Konflikty społeczne w państwie moskiewskim. Powstania miejskie i wojna kozacka pod wodzą Razina (1670-1671)
Reformy administracyjne, kościelne i wojskowe. „Sobornoje ułożenije” (1649)

Załamanie się pozycji Rzeczypospolitej na arenie międzynarodowej w drugiej połowie XVII w. Jego przyczyny

Stosunki społeczne, gospodarcze i polityczne w Szwecji

Rozkład wewnętrzny Turcji w drugiej połowie XVII w. Próby przeciwdziałania mu – reformy

Köprülüch i aktywizacja Turcji w polityce międzynarodowej

Rola chanatu krymskiego w Europie Wschodniej w połowie XVII w.

Wzrost znaczenia Brandenburgii. Wielki elektor Fryderyk Wilhelm

Rywalizacja polsko-rosyjska. Powstanie Chmielnickiego na Ukrainie i interwencja rosyjska w wojnie polsko-kozackiej (1654)

Najazd szwedzki na Polskę i druga wojna północna (1655-1660). Traktaty w Oliwie, Kopenhadze (1660) i Kardis (1661)

Wojna polsko-rosyjska i traktat andruszowski (1667)

Wojny polsko-tureckie. Polityka bałtycka Sobieskiego i jej perspektywy na tle polityki europejskiej

Rozwój dziedzicznych krajów habsburskich

Turcja w wojnie z Austrią i jej sprzymierzeńcami. Bitwa wiedeńska (1683) i traktat karłowicki (1699). Bilans XVII w. w historii Europy Środkowo-Wschodniej

Rozdział XIX. Europa Zachodnia w okresie przewagi francuskiej

Francja w drugiej połowie XVII w. Colbert, Louvois, Vauban

Ogólne zagadnienia absolutyzmu

Ludwik XIV i centralizm absolutystyczny. Bilans rządów królewskich w dziedzinie społecznej i religijnej

Wojna dewolucyjna (1667-1668) i traktat akwizgrański (1668)

Holandia w wojnie z Francją. Pierwsza koalicja europejska przeciw Ludwikowi XIV. Traktaty w Nimwegen (1678-1679). Fontainebleau (1679) i St. Germain-en-Laye

Reuniony. Rozejm w Ratyzbonie (1684) i szczyt potęgi francuskiej. Liga augsburska (1686) i „coalitions raisonnees”

Anglia po restauracji Stuartów. Rządy Karola II (1660-1685)

Jakub II i The Glorious Revolution (1688). Koniec panowania Stuartów

Wojna drugiej koalicji europejskiej z Francją (1688-1697) i traktat w Ryswick (1697)

Ocena Ludwika XIV w historiografii

Rozdział XX. Sztuka, literatura i myśl epoki baroku

Pojęcie baroku i manieryzmu. Główne kierunki baroku jako odzwierciedlenie najważniejszych problemów epoki

Problem baroku słowiańskiego

Ofensywa kontrreformacji w sztuce baroku

Sztuka baroku a absolutyzm. Sztuka dworska

Barok mieszczański-protestancki

Główne tendencje w literaturze pięknej. Reakcja religijna na renesans. Konflikt jednostki państwem
Teatr i muzyka

Problematyka państwa i społeczeństwa w piśmiennictwie politycznym XVII w. Początki prasy

Empiryzm galileuszowski i racjonalizm kartezjański – początki nowej epoki w filozofii

Jansenizm. Filozofia i nauka XVII w.

Oświata, pedagogika, wychowanie

Bibliografia

Indeks osób

Indeks nazw geograficznych i etnicznych

Spis map tekstowych

Spis map załącznikowych

Spis ilustracji